

Alojz Jembrih, *Tragom života i rada Stjepana Moysesu u Zagrebu (1829.–1851.)*, Hrvatsko književno društvo Sv. Jeronima, Zagreb, 2016.

U predgovoru svojoj knjizi o Stjepanu Moysesu autor kaže da “želi iznova svratiti pozornost na znamenitoga i zaslužnoga Slovaka koji je 22 godine boravio u Zagrebu i svojom zauzetošću pridonosio hrvatskoj kulturi, izobrazbi, očuvanju hrvatskoga jezika i uopće narodne hrvatske svijesti.” Jembrihova je knjiga izdana u pravom trenutku – objavljena je uoči 175. obljetnice Matice hrvatske, a na svečanoj je proslavi (11. veljače 2017.) uz brojne uglednike sudjelovao i predsjednik Matice slovačke Marián Tkáč. Tkáč je u svom govoru podsjetio na hrvatsko-slovačke preporodne veze, a posebno na trojicu glasovitih katoličkih dostojanstvenika slovačkih korijena, koji su zadužili hrvatsku kulturu – zagrebačkoga biskupa Aleksandra Alagovića, zatim prvoga zagrebačkoga nadbiskupa i kardinala Jurja Haulika te kanonika zagrebačkoga Kaptola Stjepana Moysesu.

Stjepan (Štefan) Moyses (Veselé, 1797. – nekad Svätý Kríž, danas Žiar nad Hronom, 1869.) – istaknuti sudionik hrvatskoga preporoda i suosnivač Matice ilirske – ovom je knjigom Alojza Jembriha napokon dobio prvu hrvatsku monografiju. Usredotočena na 22 Moysesove zagrebačke godine, ona detaljno dopunjava njegov životopis u

monografijama njegovih slovačkih biografa – poznatoga pisca Svetozára Hurbana-Vajanskoga (1936.)¹ i književnoga povjesničara Rude Brtáňa (1949.)² u zbornicima radova posvećenih njemu samome (K. Koroňová, 1971.) ili njegovu udjelu u preporodnim zbivanjima u Podunavskoj regiji i Sredjoj Europi (*Donauraum*, 1997.)³ Normalno je da su Slovaci svome zemljaku – banskobystičkome biskupu, suosnivaču i prvome predsjedniku Matice slovačke (1863.) – posvetili najviše pozornosti iako je Moyses nezaobilazna osoba u svim historografskim i književnopovijesnim radovima o nacionalnom preporodu Slavena, poglavito onih u Habsburškoj Monarhiji. Toga preporodnoga velikana Jembrih opisuje iz hrvatske perspektive i na hrvatskim izvorima upotpunjuje dosadašnje

- 1 Sabrana djela Svetozára Hurbana-Vajanskog, sv. XV., *Život Štefana Moysesu ...*, 1935.; ponovljeno izdanje Matice slovenske, Martin 1970.
- 2 Rudo Brtáň, *Štefan Moyses a Chorvati*, Turčinský, Sv. Martin 1949. Vidi hrvatski prijevod Zlatka Jevaka, *Matica slovačka*, Zagreb 2016.
- 3 Vidi: *Der Donauraum. Zeitschrift für den Donauraum und Mitteleuropa. Sonderheft: Bischof Moyses*, Heft 3, Wien 1997.

spoznaje o Moysesovu životu i djelu.

Jembrih u svojoj monografiji navodi 180 naslova literature i velik broj izvora građe (novina, knjižnica i arhiva državnih i crkvenih ustanova) kojom se služio. Osim što daje cjelovit i historiografski sveobuhvatan uvid u društvene prilike za vrijeme Moysesova života u Zagrebu, donosi mnoštvo slabije poznatih detalja o Moysesovu svećeničkom, pedagoškom, kulturno-prosvjetnom, političkom, književnom i izdavačkom djelovanju.

Građa u knjizi podijeljena je u dva velika dijela. Prvi dio započinje uvodom u širi povijesni kontekst Moysesova vremena, slijedi Moysesov životopis, a zatim niz poglavlja o njegovu djelovanju u Zagrebu. Moyses se na samom početku, kao profesor filozofije i grčkoga jezika na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji (od 1830. do 1847.), pridružio hrvatskome rodoljubnom krugu, podržao Smodekovo uvođenje fakultativne nastave hrvatskoga jezika na kajkavskoj osnovici, podupirao Gaja i njegovu reformu latinice, bečkome Dvoru obrazlagao potrebu tiskanja *Horvatskih novina*, upozoravao na mađarsko i mađaronsko djelovanje protiv hrvatskih interesa i njihovo nastojanje da Hrvate politički udalje od Beča i Dvora. U svojoj zauzetosti za hrvatska prava slijedio je biskupa Aleksandra Alagovića (1760.–1837.) i nadbiskupa Jurja Haulika (1788.–1869.), a bio

je i središnji oslonac mladim ilircima. Dužnost cenzora zagrebačkoga tiska od 1837. (na koju ga je imenovao car Ferdinand I.) obavljao je s mukom, jer je podupirući hrvatsku knjigu bio izložen napadima protivnika ilirizma, posebno mađarona koji su ga kritizirali zbog popustljivosti prema protumađarskim istupima u *Narodnim novinama* i *Danici*. Ostao je vezan uz ilirski pokret, sudjelovao u kulturnim zbivanjima, bio jedan od suosnivača Matice ilirske. S dužnosti cenzora smijenjen je 1843., kad je zabranjeno i ilirsko ime. Nalazimo ga i među utemeljiteljima Matice ilirske (1842.). Kao kanonik Prvostolnoga kaptola od 1847. izabran je za kaptolskoga zastupnika u zajedničkom hrvatsko-ugarskom saboru u Požunu (Bratislavi), gdje je branio hrvatska municipalna prava. Moyses je uživao veliko povjerenje bana Jelačića, koji ga je 1848. imenovao pročelnikom Prosvjetnoga odjela, odnosno predsjednikom Odbora za školstvo i bogoštovlje u Banskome vijeću. Usto je revno obnašao i niz dužnosti u crkvenim krugovima; bio je ravnatelj zagrebačkoga sjemeništa i Zaklade za nemoćne svećenike te urednik *Katoličkoga lista zagrebačkoga* (1849.). Prije odlaska iz Zagreba, od 1850. do 1851., bio je hrvatski član savjetodavnoga povjerenstva Vlade u Beču, gdje se zauzimao za hrvatske interese i uzdignuće zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije.

Prema velikome mnoštvu izvora koje je pomno istražio Jembrih navodi i one Moysesove zasluge za hrvatsku kulturu na koje njegovi slovački biografi nisu obraćali posebnu pozornost, npr. dvije školske godine bio je nadzornik Glazbene škole u Zagrebu. Jedno cijelo poglavlje s pravom je posvećeno njegovoj izdavačkoj djelatnosti. Tu se među brojnim izdanjima ističe prva knjiga tiskana *gajicom* – “Pavla Vitezovića Senjskoga, / zlatnoga viteza / ODILJENJA SIGETSKOGA / Četiri dčla / s uvodom o životu, činih i smerti / NIKOLE kneza ZRINJSKOGA / U Zagrebu, štampano pri Franji Suppanu 1836.” U tom je izdanju napisao prvi kraći životopis Nikole Šubića Zrinskog. Ponovno izdanje Vitezovićeve *Odiljenja sigetskoga* (prvo – Linz, 1684., drugo – Beč, 1685. i treće izdanje – Zagreb, 1695.)⁴ izdavač obrazlaže u opširnom predgovoru “ljubeznom i slavnom Narodu Ilirskom”, gdje ističe da se time “sveto čutenje narodnosti vu nas pobuđuje”, jer se “zatajenje svoga vlastitoga naroda (...) duhovno samoubojstvo pravično nazvati može”. Zbog mnoštva slovaki-zama u tekstu, nepotpisan predgovor Jembrih s pravom pripisuje Moysesu (urednici su bili Moyses i Babukić). Taj predgovor *Odiljenju* govori

sam po sebi o motivaciji izdavača koji oživljavanje kulta Zrinskoga i podsjećanje na sigetsku bitku smatra jednim od snažnih poticaja buđenju hrvatske nacionalne svijesti. Nakon Moysesova odlaska, u Zagrebu je 1866. održana svečana proslava 300. obljetnice sigetske bitke, na koju je i Matica slovačka poslala svoje predstavnike (obrana Sigeta i pogibija Zrinskoga omiljene su teme i u slovačkoj književnosti). Pešta je proslavu shvatila kao opću protumađarsku demonstraciju.

Osim, što na jednom mjestu nudi velik broj dokumenata o Moysesovu vremenu i ljudima koji su ga obilježili, monografija Alojza Jembriha lijepo je i bogato likovno opremljena. U prvom dijelu, uz iscrpne biografske i bibliografske podatke, nalazimo preslike portreta svih značajnih osoba o kojima je u knjizi riječ, slike staroga Zagreba, preslike naslovnica knjiga, novina i dokumenata o Moysesovu vremenu te brojne izvorne tekstove značajne za to vrijeme. Izvorni su hrvatski tekstovi pravopisno osuvremenjeni, a uz latinske i njemačke dodani su i hrvatski prijevodi. Posebno je značajna Moysesova, ali i druga korespondencija koja se na njega odnosi. Drugi dio knjige sadrži 15 preslika svećanih govora, nekrologa, pjesama prigodnica, zahvala i drugih značajnih izvornih tekstova vezanih uz Moysesova, a na kraju je otisnut i preslik cjelovitoga predgovora Vitezovićeve *Odiljenju*.

4 O trećem izdanju *Odiljenja sigetskoga* vidi: Vanja Budiščak, Treće Vitezovićevo izdanje *Odiljenja sigetskoga* (1694.). U: *Kaj*, XLIX, br. 5–6, Zagreb, 2016., 82–104.

Jembrihova knjiga o Moysesovim zagrebačkim godinama otkriva veličinu jednoga obrazovanoga stranca koji se posve suživio s hrvatskom sredinom, razumio hrvatske probleme i sav svoj utjecaj u političkom i kulturnom životu uložio u ostvarenje hrvatskih preporodnih težnji. Ova monografija nije samo prvorazredno historičarsko, nego je ujedno i filološki kompleksno djelo, vrijedno s jezikoslovnoga i književnopovijesnoga gledišta.⁵

Dubravka Sesar

5 Treba još spomenuti da je autoru 9. rujna 2017. u Trnavi dodijeljena nagrada upravo za tu knjigu.